

PYSYVÄ TILAPÄIS- JÄRJESTELY

Tuija Mikkonen

Gabriella Olshammar: Det permanentade provisoriet. Ett återanvänt industriområde i väntan på rivning eller erkännande. Göteborg: Chalmers tekniska högskola, 2002.

Göteborg on tunnettu erityisesti satamakaupunkina ja siihen liittyvästä merenkulusta ja laivanrakennustoiminnasta, mutta kaupungissa on ollut myös lukuisa määrä pieniä metallipajoja, isoja tekstiilitehtaita ja runsaasti muuta teollisuutta. Chalmers tekniska högskolanin opiskelijat ja tutkijat ovat useissa koulutusohjelmissa tarttuneet teollisuusalueiden ja -rakennusten uudiskäytön kysymyksiin sekä paikan merkitykseen kaupunkirakenteessa. Tutkimusryhmät ovat pyrkineet löytämään menetelmiä, joilla vanhojen teollisuusalueiden työ- ja yritysmiljöitä voitaisiin kehittää samalla kun näiden leima kaupungin häpeäpillkuina voitaisiin poistaa. Arkkitehti Gabriella Olshammarin kaupunkitutkimukseen pureutuva väitöskirja käsittelee erästä Göteborgin teollisuusaluetta nykykäytön näkökulmasta kyseenalaistamalla koko uudiskäytön mekanismit.

GUSTAF DALÉNIN ”ALUE”

Olshammarin tutkimuskohteena on Gustaf Dalénin alue Lundbyn kaupunginosassa Götajoen länsipuolella. Päähuomio tutki-

muksessa keskittyy viime vuosikymmeniin ja erityisesti vuoteen 2002, jolloin kaupunkirakennusvirasto esitti ohjelmaluonnoksen kyseisen teollisuusalueen käytöstä ja rakennuskannan uudistamisesta.

Itse asiassa kysymys ei ole virallisesti alueesta, vaikka Olshammar on ottanutkin oikeudekseen käyttää tätä nimitystä. Todelakaan Göteborgin kaupungin kotisivuilta ei löydä sanaparia ”Gustaf Dalénsområdet”. Tutkimuskohde on luonteeltaan välitila ja jonkinlainen epäpaikka koostuen lukuisista osittain huonokuntoisista eriaikaisista rakennuksista, isoista pysäköintialueista ja käyttämättömistä asfaltoiduista pinnoista. Kaikkein arkipäiväisintä, eikä juuri mitään. Esteettisesti sekavaa, väljää ja ryhdytöntä. Sinne ei voisi avata edes trendikästä baaria tai yökerhoa, jolle voisi loihkia nuhruisen teollisuusimagon, toteaa Olshammar. Alue on mitäänsanomaton ja tylsä vailla rakentaita tai näkymiä, jotka herättäisivät edes raunioromantiikkaa.

Päivisin peltivajoissa ja rähjäisissä tiilirakennuksissa työskentelee autonkorjaajia ja peltiseppiä, joista merkittävä osa on siirtolaisia. Kaikkiaan 15 siirtolaisjärjestöllä on kokoustiloja alueen rakennuksissa. Kirpputoreilla ja kaupoissa liikkuu myös naisia valikoimassa käytettyjä huonekaluja ja muuta kierrätystavaraa. Iltaisin alue kuitenkin hiljenee ja autioituu, eikä pimeässä kukaan tahdo mielellään liikkua. Gabriella Olshammar on pohtinutkin tutkimuksessaan paikan ja epäpaikan käsitteitä suhteessa valtarakenteisiin sekä empiirisen aineistonsa avulla pyrkinyt ymmärtämään, mitä teollisuus itse asiassa on. Eihän Gustaf Dalénin aluetta ole merkitty edes liikenneopastein teollisuusalueeksi. Virallisesti ei siis ole kysymys teollisuudesta eikä alueesta.

1920–40-luvuilla muodostuneella Gustaf Dalénin alueella erilaiset palveluelinkeinot vähitellen syrjäyttivät teollisuustoimintoja ja 1980-luvulta alkaen kaupat ovat vallanneet yhä suurempaa osaa alueesta,

jonka slummiutumisesta oltiin huolissaan jo vuonna 1978 tehdyssä selvityksessä. Kaupunkirakenteen hajautuessa Gustaf Dalén jäi ”väliinpuotoajaksi”. Se ei ollut perinteistä kaupunkikeskustojen tiivistä teollisuusrakennetta, mutta ei myöskään yhteiskuntarakenteen muutoksen mukanaan tuomaa kaupunkien ulkoreunamille syntyneitä suurien pinta-alojen uudenaikaista teollisuutta. Alueen kaavatilanne on myös ollut sekava. Vaikka yleiskaava on uudistettu vuonna 1999, jarruttaa vuoden 1942 asemakaava alueen tarkoituksenmukaista käyttöä.

Vaikka viranomaisten mielestä alue on rappeutunut ja slummiutunut, vilisevät rakennukset dynaamista toimintaa. Itse asiassa alueen alhainen arvostus ja vähäiset kunnostustoimenpiteet ovat laskeneet vuokria ja toimivat näin resurssina tarjoten erilaisille toimintoille edullisia toimivia tiloja.

UUSI IMAGO UUDISTUSPROJEKTIN AVULLA

Alue ja sen tulevaisuus ovat olleet vuosien mittaan useiden komiteoiden ja tutkimusryhmien kiinnostuksen kohteena. Chalmersin tutkijaryhmä ja Göteborgin kaupunkirakennusvirasto valitsivat alueen uudistusprosessin kohteeksi, mikä osaltaan sai myös Olshammarin kiinnostumaan tapauksesta. Alueiden uudistusprosesseissa nähdään yleensä kaksi vaihtoehtoista lähtökohtaa. Joko alue pyritään uudistamaan purkamalla vanhoja rakenteita ja korvaamalla ne uusilla tai hyväksymällä vanhat rakenteet uudistuksen perustaksi ja rungoksi. Gustaf Dalénin alue ei kuulu kumpaankaan ryhmään.

Alueen määrätietoisesta uudistamisesta oli keskusteltu jo 20 vuotta ilman ratkaisua. Esteettistä epäjärjestystä ei haluttu hyväksyä huolimatta siitä, että se tuntui käytännössä toimivan. Tilanne lukkiutui. Olshammar esittääkin kysymyksen: miksi suunnittelu ja

maankäyttö eivät voi sopeutua arkipäivän käytäntöön ja estetiikkaan?

Vuoden 1996 elinkeinosihteeristön selvityksessä toivottiin Gustaf Dalénille muodostettavan uusi ilme ja imago. Esimerkiksi palveluyritysten houkuttelemisen alueelle uskottiin nostavan alueen arvostusta. Aluetta pidettiin kuitenkin tärkeänä täydennyksenä läheiselle Norra Älvstrandenin rahoja nielevälle projektille *Den Goda Staden*, jossa entisestä telakka-alueesta luotiin siisti yhdistelmä houkuttelevia toimistotiloja, asuntoja ja koulutusyksiköitä. Näiden kahden alueen käyttäjäkuntien profiilit erottuvat kuitenkin yhtä selkeästi kuin niiden ulkoinen olemus. Gustaf Dalénin etuna ovat kuitenkin hyvät joukkoliikenneyhteydet ja sen vuoksi alueen kehittämisen eräänä avaimena nähtiin toimiminen eräänlaisena ”kättilöopistona” uusille yrityksille ja tyyssijoina pienyrityksille, joilla ei ole varaa kalliisiin vuokriin. Aktiivisimmat toimijat pitivät tavoitteenaan jonkinlaisen uuden paikan muodostamista. Tässäkin käytäntö ja ulkopuoliset suunnitelmat joutuivat törmäyskurssille. Gustaf Dalénin alue jäi ulkoa tuotujen, aktiivisen uudistamissuunnitelmien ja matalan profiilin olemassa olevan käytännön välimaastoon.

TEOLLISUUSALUEIDEN UUDISKÄYTTÖ

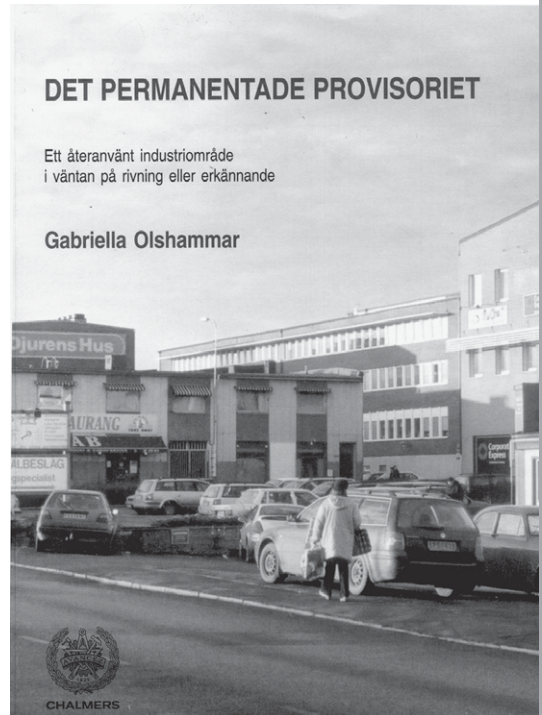
Teollisuusalueiden uudiskäytön taustalla on aina ensisijaisesti teollisuuden muutto rakennuksista ja alueelta pois sekä sen jälkeinen jonkin toisen toimijan tai tahon ilmaisema tilojen puute. Teollisuustilojen kelpuuttaminen monenlaisiin uusiin toimintoihin on nähtävissä niin Ruotsissa kuin Suomessakin. Olshammar vertaa tutkimuskohdettaan muihin ruotsalaisiin muutoksen kourissa eläviin ja eläneisiin teollisuusalueisiin. Erääksi esimerkikseen hän ottaa Norrköpingin, joka 1980-luvun kulttuurikeskustelussa ja sen siivittämässä kaupunki uudistusprosessissa vaihtoi likaiset teollisuuskasvonsa siistiksi

kulttuurin ja koulutuksen arvostetuksi tyysijaksi. Norrköpingin tapaus on kuitenkin kaukana Gustaf Dalénista, missä yksikään rakennuksista ei ole päässyt Göterborgin kulttuurihistoriallisesti merkittävien rakennusten luetteloihin. Norrköpingin tapaisten teollisuusalueiden uudiskäyttöprojektien kohteena ovat usein 1800-luvun tai 1900-luvun alun vankat tiilirunkoiset rakennukset, joiden purkamista pidettäisiin tänä päivänä lähes häpeänä. Näilläkin alueilla tosin tuoreemmat kerrostumat voidaan huoletta poistaa uuden arkkitehtuurin alta.

Göteborgin kaupunkirakennusviraston vuoden 2002 ohjelmaesityksessä alueella todettiin olevan sekä sosiaalista että taloudellista merkitystä, mutta erityisesti alueen eteläisen osan toiminnot nähtiin tilapäisluontoisina eikä rakennuksilla nähty olevan kulttuurihistoriallista arvoa siinä määrin, että säilyttäminen olisi ollut perusteltua. Näillä perusteilla eteläisen osan rakennukset tulisi purkaa ja varata tila uudisrakentamiselle.

PYSYVÄ TILAPÄISJÄRJESTELY

Muodostaessaan käsitystä tutkimuskohteestaan Gabriella Olshammar käytti osallistuvaa tarkkailua toimimalla viikon ajan kirpputorimyyjänä. Lisäksi hän haastatteli lähes viittäkymmentä henkilöä selvittääkseen ihmisten suhtautumista alueeseen. Viranomaistietojen perusteella hän oli ensin selvittänyt alueen historian ja nykytilan sekä sängen hajanaiset omistajasuhteet. Tutkimuksen edetessä Olshammar toteasi, ettei Gustaf Dalénin problematiikassa keskeisintä olekaan kysymys alueesta vaan enemmänkin tilanteesta. Niinpä hän päätyi kuvailemaan alueen luonnetta termillä *det permanentade provisoriet*, pysyvä tilapäisjärjestely. Sen jälkeen kun teollinen toiminta alueella hiipui 1970-luvulta alkaen, ovat rakennusten käyttäjät odottaneet kiinteistöjen omistajilta ja viranomaisilta päätöstä, mihin

aluetta ja rakennuksia tullaan kokonaisuutena käyttämään. Tätä vastausta ei ole tullut, ja jatkuva epävarmuus on lisännyt turvattomuutta. Vuokrasuhteet solmitaan vuodeksi kerrallaan, mitä perusteltiin mm. vuoden 2002 ohjelmassa toimintojen tilapäisluonteella. Syy kaadettiin siis käyttäjien niskaan.

Tilanteen lukkiutuminen johtui Olshammarin mukaan osittain ristiriitaisista näkemyksistä. Yhteenvedona hän mainitsee pysyvän tilapäisjärjestelyn syiksi kolme keskeistä tekijää: alhainen status ja siitä aiheutuva jatkuva muuttouhka, alhainen käyttöaste ja rakennusten sopimattomuus investointikohteiksi sekä kiinteistöjalostuksen vaatimien laajojen kaupunkiudistusprojektien ongelmallisuus.

Tämän erittäin monitahoisen tapauksen tarkastelu tuokin mieleen, voisiko samankaltainen tilanne toistua Suomessa. Onhan meilläkin runsaasti rapistuneita ja vajaakäyt-

töisiä entisiä teollisuusalueita, joiden kehittämiseen ei aktiivisesti puututa. Kun alue on tarpeeksi ränsistynyt, voidaan tilanteeseen puuttua, tehdä pikainen ratkaisu uudistus- tarpeesta ja purkaa entiset liki pitäen hengenvaarallisiksi luokiteltavat rakenteet. Ehkä Suomessa ei tapahtuisi Gustaf Dalénin kaltaista aktiivista jäädytystä. Olemmehan länsinaapureihimme verrattuna tunnettuja suhteellisen ripeästä päätöksentekokyvystä.

VALTA MÄÄRITELLÄ PAIKAN ARVO

Olshammar sitoo Gustaf Dalénin tilanteen vahvasti paikkaan kohdistuviin sosiaalisiin, poliittisiin ja taloudellisiin valtasuhteisiin. Hän kuvailee paikkaa kolmenlaisena näyttämönä. Alueella työskenteleville ja palveluiden käyttäjille se on arkipäivän toimin-

noissa hyödynnetty toimiva paikka. Niille jotka eivät fyysisesti koe aluetta, se näyttäytyy kuvana tai näyttämönä. Suunnittelijoille alue merkitsee ensisijaisesti visioitua, kuvitteellista tilaa. Näitä tilan käsitteitä tutkija on tulkinnut eri toimijoiden retoriikassa ja todennut jähmettyneen tilanteen osittain seuraukseksi eri näkemysten keskinäisestä etäisyydestä. Kuka siis saa määritellä arvoja ja millä perusteella?

Suurimittaisissa teollisuusalueiden uudistamisprojekteissa ovat keskeisiä arvoja paikan houkuttelevuus, tietty valikoivuus ja imago, kuten oli Norra Älvstrandenin projektissa muodostettaessa ”hyvää kaupunkia”. Gustaf Dalénin alueella tapahtuu omatoimista uudistumista: rakennusten käyttäjät maalaavat ja korjaavat rakennuksiaan tarpeidensa mukaan. Kaupungin viranomaisten silmissä tällaista toimintaa ei kuitenkaan tulkitse uudistamiseksi johtuen määrätietoisuuden ja suunnitelmallisuuden puutteesta ja siitä, ettei tällaisen toiminnan tuloksena saavuteta kaavailtua imagoa alueelle. Kuka siis saa määritellä arvoja?

Käyttäjien tuottama kuva alueesta ei myöskään sovi kaupungin virallisiin tavoitteisiin profiloitua kansainvälisenä konferenssi-, turisti- ja kulttuurikaupunkina, jota tukevat kasvuhakuiset yritykset ja näiden ”oikean estetiikan” mukaiset toimitilat. Tähän kilpailumentaliteettiin, jossa kaupungit pyrkivät osoittamaan paremmuuttaan mm. yritystoimintaan tukeutuen, eivät sovi Gustaf Dalénin alueen toiminnan periaatteet. Vaikkakin alue elää ajassaan, ei se elä aikansa trendeissä.

Gabriella Olshammarin väitöskirjatutkimus pureutuu erääseen tämän päivän keskeiseen kaupunkisuunnittelun kysymykseen hyvin maanläheisellä ja humanilla tasolla tinkimättä kuitenkin tieteellisestä pohdinnasta ja analyysistä. Kirja soveltuu luettavaksi niin kaupunkisuunnittelijoille ja -tutkijoille kuin ympäristöstään kiinnostuneille kansalaisille.

WÄRTSILÄ® is a registered trademark.

The Power of the Sea

Wärtsilä is The Ship Power Supplier for builders, owners and operators of vessels and offshore installations. Our own global service network takes complete care of customers' ship machinery at every lifecycle stage. Wärtsilä is a leading provider of power plants, operation and lifetime care services in decentralized power generation. For more information visit www.wartsila.com

